פרשיות באגרות הראי"ה

אתרוגי ארץ ישראל

אדר תרס"ה – שבט תרפ"ב (1905–1922)

14 אגרות

הסיפור, האגרות לפי הסדר, ונוסח האגרות המלא

igrot.shlomo-aviner.net

הסיפור בקצרה

בדורות האחרונים רוב האתרוגים שנמכרו בעולם באו ממטעים שבהם הרכיבו את האתרוג על עצי לימון, כדי שיהיה חזק יותר ויפה יותר. רוב הפוסקים פסלו אתרוג מורכב למצווה, אבל הקונים בגולה לא יכלו לדעת מה הם קונים. כשהרב קוק הגיע ליפו בשנת תרס"ד, מצא במושבות גננים יהודים שנטעו אתרוגים מזרעים של אתרוגים שאינם מורכבים.

מכאן התחיל מאבק שנמשך שנים רבות: מתן הכשר לאתרוגי המושבות, פנייה לגדולי הדור בגולה שיעודדו את קנייתם, ייסוד אגודות לגידול אתרוגים כשרים, ומלחמה ברמאים. בשנת תרס"ז אף חיבר הרב קוק ספר שלם בעניין, 'עץ הדר'. בעיני הרב קוק זה היה יותר מעניין הלכתי: האתרוג הכשר מארץ ישראל הציל מצווה, פרנס את האיכרים, וקשר את לב יהודי הגולה אל הארץ.

האגרות לפי הסדר

כרך א', אגרת יז: 1. לאגודת 'פרי עץ הדר', באדר תרס"ה: הרב קוק שמח על ייסוד האגודה לגידול אתרוגים כשרים בארץ. הרב קוק מוכן להעיד על כשרותם לפני כל ישראל, אם ימלאו את התנאים: זרעים מאתרוגים שאינם מורכבים, משגיחים שיבדקו את השורשים, ומשגיח בשעת הקטיף והאריזה.

"לשמחת לבבי כי נמצאו לנו גואלים להמצוה הקדושה על אדמת הקודש"

כרך א', אגרת סט: 2. לרב אברהם בנימין קלוגר, בערב ראש חודש ניסן תרס"ז: בימי אביו, ר' שלמה קלוגר, היה רק ספק שמא האתרוגים מורכבים, ועכשיו כמעט כולם מורכבים. אפשר להציל את המצווה רק על ידי מטעי אתרוגים בארץ ישראל, בידי האיכרים היהודים.

"ועתה נהפך הכל למורכבים"

כרך א', אגרת פב: 3. לאחיו, הרב דב בער, בשנת תרס"ז: מצוות אתרוג כמעט בטלה בגלל ההרכבה. הרב קוק שמח שזכה לעורר את התיקון, ויחד עם המצווה גם את חיבת הארץ, שהיא "אחת מיסודי העבודה העקרית בדורנו".

"ברוך המקום אשר לא בזה ולא שקץ ענות עני, ויבחר בשפל-אנשים כמוני לעורר רוח חיים בע"ה"

כרך א', אגרת קיד: 4. לרב יקותיאל קממהר, באדר ראשון תרס"ח: אין צורך להאריך בפלפול. רוב האחרונים פסלו אתרוג מורכב, ומי שהתיר את אתרוגי קורפו התיר רק משום שהיו ספק. היום ברור שכל האתרוגים שבשוק בלי השגחה מורכבים, ואתרוגי המושבות שמורים.

"וכשם שהם ודאי מורכבים, כך הנם ב"ה אתרוגי אחינו, עובדי אדמת הקודש, ברורים ומשומרים מכל חשש הרכבה"

כרך א', אגרת קכג: 5. לרב אליהו הכהן, רב במושבות, באדר שני תרס"ח: החובה לגדור את הפרצה מוטלת על רבני הישוב החדש. יש להודיע לנוטעים שלא יטעו אתרוגים מורכבים, ומי שכבר נטע יעקור את ההרכבות. ואם לא ישמעו, יפרסמו את שמותיהם.

"והדבר מוטל עלינו, בתור רבנים של הישוב החדש, ואין לנו על מי להטיל"

כרך א', אגרת קפב: 6. קריאה ליושבי המושבות, בטבת תרס"ט: לנטוע אתרוגים כשרים ושמורים מהרכבה. שלוש מטרות לדבר: להציל את המצווה, להרחיב את הישוב ולהעביר את הכסף מידי נכרים לידי יהודים, ולקשר את לב יהודי הגולה אל הארץ.

"שלש מטרות נכבדות לנו כלולות בעבודת קודש חביבה זאת"

> בשמיטת תר"ע (ראו בפרשת שמיטת תר"ע והיתר המכירה) עלתה שאלה חדשה: האם מותר לשלוח לחוץ לארץ אתרוגים שגדלו בשביעית.

כרך א', אגרת שכא: 7. לרב זליגמן בר במברגר, במנחם אב תר"ע: אתרוגים מפרדסי נכרים אינם בטוחים מהרכבה. אתרוגים מפרדסי ישראל שנמכרו לנכרי על פי הוראת הגאונים יצאו מדין שביעית, והם בטוחים מהרכבה.

"אמנם אני הנני בעניי מן המתירים, בשביל תיקון ישוב אה"ק"

כרך ב', אגרת נוספות ה: 8. זיכרון דברים לייסוד חברת 'אתרוג', בשבט תרע"א בפתח תקווה: החברה מאחדת את מגדלי האתרוגים הכשרים תחת השגחת ועד בפתח תקווה. החתימה נעשתה ביום חנוכת בניין תלמוד תורה במושבה, וחתמו עליה הרב קוק והרב יונתן בנימין הורוויץ.

"שיזכו בהם למצות אתרוג כמאמרה בלא שום חשש שמץ פסול"

כרך ב', אגרת תצא: 9. לאגודת 'פרי הארץ', בשבט תרע"ג: ברכה לאספה המעשית הראשונה של האגודה לנטיעת אתרוגים כשרים. הנוטעים הם חלוצים, המחזירים לאומה כולה את האבדה, מצוות אתרוג כשר.

"בתור חלוצים המקיצים לתחיה עורק-חיים חשוב של יסוד ישוב ארץ ישראל"

כרך ב', אגרת תקלה: 10. קול קורא לאחים בגולה, באייר תרע"ג: כל האתרוגים של הנכרים מורכבים על לימון. נוסדה אגודת 'אתרוג הכשר', שמכנסת את כל האתרוגים הכשרים של האיכרים, וזו שעת הכושר לחזק אותה.

"והנה קם לנו גואל למצוה החביבה, ביחד עם גאולת ארצנו הקדושה משוממותיה"

כרך ב', אגרת תקמה: 11. לר' יצחק פקלר, בסיוון תרע"ג: השמועה שהרב קוק התיר את אתרוגי הגויים אין לה יסוד. כל מלחמתו היא נגדם.

"חלילה לי להתיר את של הגויים, שהם כולם מורכבים ופסולים"

> באותו קיץ התגלתה רעה חדשה: סוחרים שקנו אתרוגים גנובים מן הפרדסים.

כרך ב', אגרת תקעט: 12. מודעה לרבים, באלול תרע"ג ברחובות: יש סוחרים שמוכרים אתרוגים גנובים, ומכשילים את הרבים במצווה הבאה בעבירה. הרב קוק מזהיר אותם שאם לא יחדלו, יפרסמו את קלונם ברבים.

"לכן הנני מודיע לרבים שישמרו אחב"י מלהכשל בפח יקוש זה, של אתרוג הגזול"

כרך ב', אגרת תקפה: 13. להוריו, באלול תרע"ג: אביו העיר על המודעה. הרב קוק מסביר שדייק בלשונו, ולא כתב שהאתרוג פסול למצווה, אלא קרא לו 'אתרוג גנוב'. אם המודעה תתפרסם, כל אתרוג בלי תעודה ייחשב גנוב, ולכן הבעלים לא יתייאשו.

"וע"כ דקדקתי בלשוני שלא לכתוב מפורש איסור ברכה ופסול מצוה"

כרך ד', אגרת אקל: 14. לר' א' אייזנברג, בשבט תרפ"ב, מירושלים: תודה על עזרתו בענייני הישוב. הרב קוק שולח לו עשרה עותקים של הקול הקורא 'עת לטעת', לנוטעים ולכורמים במושבות, לנטוע אתרוגים כשרים.

"לנטיעת אתרוג כשר בארץ ישראל. ואבקשהו להשתדל אודות הפצת הרעיון הזה"

מה קרה אחר כך

כשבע עשרה שנה, מיפו ועד ירושלים, חזר הרב קוק לעניין האתרוגים, וראה בו דוגמה לרעיון שהיה יקר לו: שתחיית הארץ ותחיית המצוות הולכות יחד. כך כתב: "והנה קם לנו גואל למצוה החביבה, ביחד עם גאולת ארצנו הקדושה משוממותיה" (כרך ב', אגרת תקלה).

מה מלמדת הפרשה

מצווה ויישוב יחד. האתרוג הכשר בא "להרחיב במקצע זה את גבול ישוב ארצנו הקדוש" (כרך א', אגרת קפב), ולא רק להציל את המצווה.

קשר לגולה. האתרוג מארץ ישראל מקשר את יהודי הגולה "אל אהבת ארץ חמדתנו הקדושה" (כרך א', אגרת קפב).

האחריות על רבני הארץ. "והדבר מוטל עלינו, בתור רבנים של הישוב החדש" (כרך א', אגרת קכג).

דיוק בלשון. גם במאבק נגד רמאים, הרב קוק נזהר שלא לפסוק יותר ממה שצריך: "דקדקתי בלשוני שלא לכתוב מפורש איסור ברכה ופסול מצוה" (כרך ב', אגרת תקפה).

נוסח האגרות

14 האגרות שבפרשה, לפי הסדר, כל אחת עם התמצית שלה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת יז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: אדר תרס"ה - יפו **נמען:** אגודת "פרי עץ הדר"

הרב קוק שמח על הקמת האגודה לגידול אתרוגים כשרים בארץ ישראל, במקום האתרוגים המורכבים הנפוצים. הרב קוק מפרט שלושה תנאים למתן הכשר: בירור מקור הגרעינים, משגיחים שיבדקו את השורשים, ומשגיח בזמן הקטיף והאריזה, וגם הפרשת תרומות ומעשרות ושמירה מערלה. הרב קוק קורא לרבני חוץ לארץ לתמוך בכך, לחיזוק יישוב הארץ.

עיקרי הדברים

- כשרות אתרוגים וחשש הרכבה.
- חיזוק החקלאות היהודית בארץ ישראל.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ה אדר תרס"ה[4].

לכבוד החברים הנכבדים אגודת "פרי עץ הדר", שלו'[5] וברכה.

מכתבכם הנכבד נכון הגיעני, לשמחת לבבי כי נמצאו לנו גואלים להמצוה הקדושה על אדמת הקודש, להציל את כלל עם ד' מהאתרוגים המורכבים, המתפשטים מאד בישראל לדאבון לב כל יראי ד' החפץ במצותיו באמת ותמים. והנני נכון מצדי לעמוד על ימינכם בכל אשר תשיג ידי הכהה. וכאשר תמלאו את הפרטים, המוכרחים לבירור כשרות האתרוגים ונקיונם מחשש הרכבה, אז הנני להעיד עליהם נגד כל עם ד' בתפוצות הגולה, שהם כשרים ומנוקים מכל מום זר. ובטוח אני באחב"י[6], שידעו לבכר את היתרון העקרי והיסודי של כשרות האתרוגים, בהיותם מובטחים מהרכבה וכשרים בבירור, על הדורים חצונים ויפויים המצויים בהאתרוגים המורכבים, שבאו להם מצד הגזע הלימוני.

ואלה הם הפרטים, שעל כבודם למלאות למען אוכל לתת את תעודת ההכשר ברוח נכון בע"ה[7]: א) לברר לפני בברור גמור את יסוד הגרעינים, שמהם נתגדלו עצי האתרוגים של כבודם, שנלקחו מפרי האתרוגים הגדלים פרא שאין עליהם חשש הרכבה. ב) שאעמיד משגיחים יראי ד' ומומחים לדבר, שיבדקו את הגנות בשרשיהם ע"פ[8] בדיקה מבוררת שלא הרכבו במין אחר. ג) שיהיה משגיח נאמן עומד בעת הלקיטה והחבישה, להעיד שלא יתערבו אתרוגים מורכבים או נחשדים בתוך האתרוגים הנקיים והברורים בכשרותם, בצרוף ההשגחה להפריש תרו"מ[9] כדת של תורה והזהירות מערלה.

וכאשר תמלאו אלה שלשת הפרטים אז אתן אי"ה[10] עדות נאמנה על הכשרות הבטוחה של האתרוגים, המתגדלים בידי אחינו עובדי אדמת הקודש. ואקוה שכל הרבנים הגאונים שבחו"ל[11], וכל יראי ד' ומהדרים במצות, וכל חובבי אדמת הקודש, אשר בכל תפוצות פזורי ישראל, יעמדו על ימינכם, לחזק ידכם בעבודת הקודש, כדי שתוכלו במשך הזמן להרבות גנות, עושי פרי עץ הדר כשרים, למען תוכל המצוה הקי'[12] הזאת להתקיים כהלכתה ובירורה מכל עם ד', ולמען הוסיף כח ואמץ לישוב ארצנו

הקדושה, ולהעסיק את אחינו האכרים, העובדים בזיעת אפם את אדמת הקודש, בנטיעת גני אתרוגים כשרים כדת תוה"ק[13] לכבוד ולתפארת.

והשי"ת[14] יברך אתכם ויכונן מעשי ידיכם, ויזכנו לראות בשמחת ציון ובבנינה בקבוץ בניה לתוכה בשמחה, הבאים ישרש יעקב יציץ ופרח ישראל, ומלאו פני תבל תנובה.

באתי על החתום, בחדש אד"ר[15] תרס"ה.

אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ה - השנה תרס"ה (1904/1905)
5. שלו' - שלום
6. באחב"י - באחינו בני ישראל
7. בע"ה - בעזרת השם
8. ע"פ - על פי
9. תרו"מ - תרומות ומעשרות
10. אי"ה - אם ירצה השם
11. שבחו"ל - שבחוץ לארץ
12. הק' - הקטן
13. תוה"ק - תורתנו הקדושה
14. והשי"ת - והשם יתברך
15. אד"ר - אדר ראשון

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת סט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ער"ח ניסן תרס"ז - יפו **נמען:** הרב אברהם בנימין קלוגר

הרב קוק מנחם את הנמען על פטירת חתנו. הרב קוק שמח שיצטרף למאבק להחזרת מצוות אתרוג לכשרותה: בימי אביו (ר' שלמה קלוגר) היה רק חשש למורכבים, וכיום כמעט כל האתרוגים מורכבים. הפתרון הוא מטעי אתרוגים בידי יהודים בארץ ישראל. הרב קוק מספר שקונטרס שלו בעניין זה עומד להידפס.

עיקרי הדברים

- כשרות אתרוגים.
- חיזוק חקלאי ארץ ישראל.
- תנחומים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ער"ח[4] ניסן תרס"ז[5].

ברכה ונחמה, אורה ושמחה, מהררי קודש ישלח צור ישראל לכי[6] ידי"ע[7] הרב הגאון המפורסם נזר תפארה פ"ה, כקש"ת[8] מוהר"א[9] בנימין קלוגר שליט"א[10].

שלו'[11] שלו בכפילא. הגיעני מכתב כ"ג[12] שי'[13], ושמחה ויגון נפגשו בלבבי. שמחתי לראות מעשי אצבעותיו ולדעת משלומו הטוב, ולבבי נשבר לשמע האסון אשר קרהו מפטירת חתנו הרה"ג[14] ז"ל[15]. יגדור השי"ת[16] את פרצותיו ופרצות עמו ב"י[17], ולא יוסיף עוד לדאבה, וחדות ד' ואור ישע ימינו ב"ה תעודדהו, ותשגבהו חיל לאורייתא לאוי"ט[18], כחפץ לבבו הטהור.

וע"ד[19] האתרוגים, אשמח מאד שגברא רבא ככ"ג שי' יתן ידו עמנו לעדור בלא לב ולב, להחזיר עטרת המצוה ליושנה. כי בעוה"ר[20] עד כה כמעט שמצות אתרוג כהלכתה הולכת ומתבטלת, מפני המורכבים המתרבים על פני כל רוחב הארץ, ואין איש שם על לב. בימי הגאונים בעלי הקוני פעה"ד[21], ובראשם כי[22] מרן אביו מאוה"ג[23] זצ"ל[24], היו[25] רק ספק וחשש מורכבים, ועתה נהפך הכל למורכבים. ואי אפשר להעמיד את המצוה על כנה, כי"א[26] ע"י[27] מטע אתרוגים באה"ק[28], ע"י אחינו עובדי אדמת הקודש, העומדים בחסדי השי"ת תחת פקודתי. ומי אשר לו לב קדוש ונאמן לשם השי"ת ואהבת מצוותיו ב"ה, ואהבת אה"ק[29] בוערת בלבבו, שלא יחפץ להיות משמיע לדבר הגדול הזה, לפעול בכל עז שישובו עם ד' לקנות אתרוגים כשרים מגנות אחינו באה"ק. ובעז"ה[30] גם ממני הצעיר הולך ונדפס בזה קוני הגון ב"ה, יזכנו השי"ת לראותו כלול בהדרו, ולהיות מחובר לטהורים, צדיקי וגאוני עולם, לרומם את קרן אדמת קדשנו ולחונן קיום מצוה כמאמרה.

ואחתום בברכה ואה"ר[31],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. ער"ח - ערב ראש חודש
5. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
6. לכ' - לכבוד
7. ידי"ע - ידידו עוז
8. כקש"ת - כבוד קדושת שם תפארתו
9. מוהר"א - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. שלו' - שלום
12. כ"ג - כבוד גאונו
13. שי' - שיחיה
14. הרה"ג - הרב הגאון
15. ז"ל - זכרונו לברכה
16. השי"ת - השם יתברך
17. ב"י - בני ישראל
18. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
19. וע"ד - ועל דבר
20. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
21. פעה"ד - פרי עץ הדר (קונטרס)
22. כ' - כבוד
23. מאוה"ג - מאור הגדול
24. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
25. הי' - היה
26. כ"א - כי אם
27. ע"י - על ידי
28. באה"ק - בארץ הקודש
29. אה"ק - ארץ הקודש
30. ובעז"ה - ובעזרת השם
31. ואה"ר - ואהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת פב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (תרס"ז) - יפו **נמען:** אחיו, הרב דב בער הכהן קוק

הרב קוק כותב בכאב שמצוות אתרוג כמעט בטלה בגלל ההרכבה שהתחילו בה היוונים, ושמח על שזכה לעורר את התיקון בעזרת אתרוגי ארץ ישראל. לדבריו הגברת התשוקה לארץ ישראל היא מיסודות העבודה בדור, ואין לבדוק את מדרגת הכשרות של העולים, כי "את הפסולת תקיא הארץ".

עיקרי הדברים

- מצוות אתרוג וארץ ישראל.
- עידוד העלייה בלי לבדוק את העולים.

נוסח האגרת

(להרב ר' דוב הכהן קוק שליט"א).

ע"ד[1] האתרוגים, מה אומר לך, אחי אהובי, כמה הומה לבבי ע"ז[2], וכמה אשתוקק שיתרחב הענין. כי בעוה"ר[3] ע"י[4] התחלת היונים, שהרכיבו ראשונה את אילנותיהם כלאים, והטעו את ישראל, נתבטלה כמעט מצות אתרוג לגמרי. כי דרכי הנטיעים החדשים הם דוקא ע"י כלאים, וכל האתרוגים הנמכרים בשוק באים מגננים שיודעים את תכנית המלאכה ע"פ[5] המדה האחרונה דוקא. ואיך לא יהמה הלב לראות כל ישראל מוטעים לעשות מצוה שלא כמאמרה, שבאמת אין בה מצוה, במקום שיש לנו דרך ע"י ישוב ארץ חמדתנו להעזר, שיהי'[6] בהמשך הזמן לכל ישראל אתרוגים כשרים בטוחים, עד אשר יופיע אור ד' וגואל צדק מקבץ פזורינו יבא ויגלה, ונבא כולנו להר הקדש ונשמח לפני ד' ממטעי אדמת קודש על מכון בית חיינו. ברוך המקום אשר לא בזה ולא שקץ ענות עני, ויבחר בשפל-אנשים כמוני לעורר רוח חיים בע"ה[7], להשיב לבצרון את המצוה הקדושה והחביבה הזאת, ועמה יחד הגברת חמדת תשוקת נעימת ארץ חמדה, אשר הביאני אליה ברב אור חסדו וטובו ב"ה[8], שזאת היא ג"כ[9] אחת מיסודי העבודה העקרית בדורנו להגביר תשוקת א"י[10] בלב ישראל באופן ממשי, כדי שיתרבו ממש עם ד' על אדמת הקודש לבא ולהתישב, להאחז בארץ בעבודה ובמסחרים ובכל ארחות החיים. ואין לבדוק כלל על מדרגת הכשרות של הבאים, כי את הפסולת הגמורה תקיא הארץ, והנותר בה קדוש יאמר לו, ממש כמו שאין מזכים את המאכל מסיגיו הטבעיים לפני האכילה, כ"א[11] מוסרים את הדבר לכח החיים.

(עה"ק יפו ת"ו, תרס"ז).

1. ע"ד – על דבר
2. ע"ז – על זה
3. בעוה"ר – בעוונותינו הרבים
4. ע"י – על ידי
5. ע"פ – על פי
6. שיהי' – שיהיה

7. בע"ה - בעזרת השם
8. ב"ה - ברוך השם
9. ג"כ - גם כן
10. א"י - ארץ ישראל
11. כ"א - כי אם

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קיד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב אדר ראשון תרס"ח - יפו **נמען:** הרב יקותיאל קממהר

בעניין אתרוגים מורכבים: הלכה למעשה, רוב האחרונים אסרו אותם. כיום ברור שכל האתרוגים הנמכרים בשוק בלי השגחה מורכבים, גם אלה של קורפו, ואילו אתרוגי ארץ ישראל של האיכרים היהודים כשרים בוודאות. קניית אתרוגי הארץ מחזקת את ישוב הארץ ומונעת חיזוק ידי עוברי עבירה. חיבת הארץ וכשרות ודאית עדיפות על 'היהדור' מדומה של מראה. הרב קוק גם כותב על הישיבה: עיקרה לימוד קבוע בחלקי התורה הפנימיים, מן המוסר והמחקר ועד הקבלה.

עיקרי הדברים

- אתרוגי קורפו מורכבים בוודאות.
- עדיפות אתרוגי ארץ ישראל: כשרות וחיבת הארץ.
- זכר למקדש ודרישה לציון בזמן הגלות.
- הישיבה ולימוד פנימיות התורה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ב אד"ר[4] תרס"ח[5].

שלו[6] וברכה לכ'[7] ידידי הרב המאוה"ג[8] אוצר תו"י[9] מו"ה[10] יקותיאל שליט"א[11] קאממעלהאר.

אחדשה"ט[12].

מכתבו וקונטרסו הנחמד קבלתי. ואין הזמן מסכים לפלפל בד"ת[13], גם אין זה ממלאכתי להאריך בדברי פלפול, כ"א[14] מתוך הכרח גדול, ועפ"ר[15] איני מעלה אפי'[16] על הגליון לעצמי כל עניני פלפול, זולת בירור הלכה ועיון תורה בקצרה. ובנ"ד[17] לענין דינא אין שום נפ"מ[18], כי עכ"פ[19] רוב רבותינו האחרונים, משנים קדמוניות, החליטו לאסור מורכבים. ואם גם נרבה ראיות להתיר, שערי דחויים לא ננעלו. ואותם שהתירו אתרוגי קורפו הי'[20] רק מפני שהיו אז רק ספק מורכבים, ובספק ודאי יש לסמוך עכ"פ בשעה"ד[21] על הסימנים. אבל בזמננו נתברר לנו בבירור גמור, באין ספק כלל, שלאו דוקא אתרוגי קורפו כ"א כל מיני אתרוגים הנמכרים בשוק, שהמוכרים משתדלים לפרכס את סחורתם, כ"ז[22] שאין ע"ז[23] השגחה מדוייקת הם כולם מורכבים. וכשם שהם ודאי מורכבים, כך הנם ב"ה אתרוגי אחינו, עובדי אדמת הקודש, ברורים ומשומרים מכל חשש הרכבה. ואיך שייך לרפות את הידים בזה, ובפרט שב"ה[24] גם האתרוגים של אה"ק[25] הנם הולכים וטובים במראיתם, מדי שנה בשנה, ע"י[26] ההרכבה הכשרה של בעלי הפיטמות בשאינם בעלי פיטמות. ואם יתחזקו כל אחב"י[27] בקניית האתרוגים של אחינו מישבי אדמת הקודש, יבא עי"ז[28] תיקון גדול לישוב אה"ק, והידור גדול למצות אתרוג, שסוף כל סוף ע"י עבודה והתחכמות בסדרי הנטיעות ושמירתם יהיו ג"כ[29] מהודרים בתכלית. ולמה לנו לאהדורי אחר הקורפיים, שעכשו הנם מורכבים ברורים. ובודאי חבת אה"ק ויתרון הכשרות הברור ביחד מכריע את ההידור המדומה. ובודאי דוקא בזמן הגלות, שרוב האומה נתרחקה מאדמת הק'[30],

יש לעשות זכר למקדש ודרישה לציון ביותר מבזמן הבית, כשהיתה נטועה בארצה, וכדתיקן ריב"ז[31] זכר למקדש דוקא אחר חרבן. ולע"ד[32] ראוי ובנכון, שגם כת"ר[33] שי'[34], ואחוזת מכיריו הרבנים שי', יחזיקו גם הם במעוז אתרוגי אה"ק ת"ו. ואין שייך בזה כלל לעז ראשונים בדבר שנשתנה הענין, כי מנהג ההרכבה לא הי' נפרץ כלל בימים מקדם, והי'[35] רק חשש של תערובות. אבל כעת הוא חק קבוע, אצל כל הגננים ביחוד במיני האתרוגים, ואיך ננהוג קלות בדברי גאוני עולם רבים ועצומים ז"ל[36], במקום שהמיעוט שצדדו בעד הקורפיים גם הם יודו, כפי המצב של עתה. ובפרט שהננו בזה מישבים את אה"ק, וגורמים לחבבה ולהעלותה על לב כל עם ד', ובודאי ענינים כלליים של מצוה כללית, כקישור ישראל לאה"ק[37], עדיפי טובא מדיוקים פרטיים שאינם מחוורים, כספק של הידור מראה. ובפרט שבזה מחזקים ידי עוברי עברה, שהגויים כשרואים שקונים מהם את המורכבים הם מרכיבים יותר ויותר, ועוברים על איסור הרכבה. וכי לא טוב יותר שנחזק ידי עושי מצוה, הבונים ומישבים את ארץ חמדת צור עולמים ב"ה. ומה אומר ואדבר אלמלא כל הימים דיו וכו'[38] לא נוכל לסיים שבח חבת אה"ק, וחובתה המוטלת עלינו, בכל פינות שאנו צריכים לפנות.

בדבר הישיבה, עיקר כונתי היא שיהי'[39] קבוע בה לימוד בקביעות בחלקי התורה הפנימיים, מהתחלת המוסר והמחקר עד עמקי הקבלה והסוד לכל פרטיהם. כי מובטחים אנו, שזה יביא לגאולה שלמה, וזה נאה מאד להמצא באה"ק[40]. אמנם צריך לזה הכנה מרובה, ולע"ע[41] עוד לא הסכמתי על פרוגרמה מפורטת, וכשאתקנה ואדפיסה בע"ה[42], לא אמנע הטוב מכת"ר[43] בל"נ[44].

אחתום בברכה ואה"ר[45], כנה"י[46] ונפש ידי"ע[47] דוש"ת[48] מלונ"ח[49],

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
6. שלו' - שלום
7. לכ' - לכבוד
8. המאוה"ג - המאור הגדול
9. תו"י - תורה ויראה
10. מו"ה - מורנו הרב
11. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
12. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
13. בד"ת - בדברי תורה
14. כ"א - כי אם
15. ועפ"ר - ועל פי רוב
16. אפי' - אפילו
17. ובנ"ד - ובנדון דידן (ובעניין שלנו)
18. נפ"מ - נפקא מינה
19. עכ"פ - על כל פנים
20. הי' - היה

21. בשעה"ד - בשעת הדחק
22. כ"ז - כל זה
23. ע"ז - על זה
24. שב"ה - שברוך השם
25. אה"ק - ארץ הקודש
26. ע"י - על ידי
27. אחב"י - אחינו בני ישראל
28. עי"ז - על ידי זה
29. ג"כ - גם כן
30. הק' - הקטן
31. ריב"ז - רבי יוחנן בן זכאי
32. ולע"ד - ולעניות דעתי
33. כת"ר - כבוד תורתו
34. שי' - שיחיה
35. והי' - והיה
36. ז"ל - זכרונו לברכה
37. לאה"ק - לארץ הקודש
38. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
39. שיהי' - שיהיה
40. באה"ק - בארץ הקודש
41. ולע"ע - ולעת עתה
42. בע"ה - בעזרת השם
43. מכת"ר - מכבוד תורתו
44. בל"נ - בלי נדר
45. ואה"ר - ואהבה רבה
46. כנה"י - כנפשו היקרה
47. ידי"ע - ידידו עוז
48. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
49. מלונ"ח - מצפה לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קכג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ר"ח אדר שני תרס"ח - יפו **נמען:** הרב ר' אליהו הכהן (רב במושבות)

הרב קוק פונה לרב מרבני הישוב החדש לגדור את פרצת האתרוגים המורכבים במושבות. יש להודיע לנוטעים שלא ייטעו הרכבות אסורות, ולמי שכבר נטע - לעקור ולשתול אתרוגים כשרים. אם לא ישמעו, יפורסמו שמות בעלי הגנים. הרב קוק מבקש מהרב לפעול בתוקף.

עיקרי הדברים

- איסור נטיעת אתרוגים מורכבים במושבות.
- דרישה לעקור את ההרכבות.
- איום בפרסום שמות העבריינים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], בדר"ח[4] אדר-ב תרס"ח[5].

כ'[6] ידי"נ[7] הרב הגאון חו"ב[8] אוצר תו"י[9] מוהר"א[10] הכהן שליט"א[11], שלו'[12] וברכה.

מפני הטרדא לא יכולתי לכ'[13] לכבוד ידידי שי'[14]. ועל של עתה באתי ע"ד[15] האתרוגים המורכבים, שראוי לנו לגדור את הפרצה, והדבר מוטל עלינו, בתור רבנים של הישוב החדש, ואין לנו על מי להטיל. וכאשר ב"ה רבים אתנו גדולי ישראל מחו"ל[16] ומאה"ק[17], אשר יעזרונו לפרסם את פסול המורכבים, ולהזהיר מהם את ישראל, ע"כ[18] הנני מוצא בזה חובה להודיע גלוי לכל הנוטעים, על להבא, שלא יהינו לנטע באיסור, ולא יכשילו את הרבים ביד ישראל באמצע, וכן מי שכבר נטעו שיעקרו ההרכבות האסורות ויטעו במקומם אתרוגים כשרים, אם חפצים הם באתרוגים. ואם לא ישמעו לקולנו, נהי'[19] מוכרחים להודיע ברבים את שמותיהם של בעלי הגנות עוברי עבירה, וכמובן לא יזקיקו אותנו לבא למדה זו, ובעצמם יתקנו את המעוות. ואקוה שכת"ר[20] יעשה בכל תוקף למען המצוה והסרת המכשול, והנני נכון לעמוד על ימינו כאיש אחד חברים בע"ה[21] בל"נ[22].

והי'[23] ז"ש[24] וברכת ד' וטובו לכת"ר[25] וכא"ל[26], כנה"ר[27] ונפש תדרשנו לטובה ולברכה באה"ר[28],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. בדר"ח - ב' דראש חודש (היום השני של ראש חודש)
5. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
6. כ' - כבוד
7. ידי"נ - ידיד נפשי
8. חו"ב - חריף ובקי
9. תו"י - תורה ויראה

10. מוהר"א - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
11. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
12. שלו' - שלום
13. לכ' - לכבוד
14. שי' - שיחיה
15. ע"ד - על דבר
16. מחו"ל - מחוץ לארץ
17. ומאה"ק - ומארץ הקודש
18. ע"כ - על כן
19. נהי' - נהיה
20. שכת"ר - שכבוד תורתו
21. בע"ה - בעזרת השם
22. בל"נ - בלי נדר
23. והי' - והיה
24. ז"ש - זה שלום
25. לכת"ר - לכבוד תורתו
26. וכא"ל - וכל אשר לו
27. כנה"ר - כנפשו הרמה
28. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קפב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד טבת תרס"ט - יפו **נמען:** יושבי המושבות

קריאה לאיכרים לנטוע אתרוגים כשרים ושמורים מהרכבה. יש לכך שלוש מטרות: להציל את מצוות ארבעת המינים מאתרוגים מורכבים של נכרים, להרחיב את הישוב ולהעביר את הכסף לידי יהודים, ולקשר את יהודי הגולה לארץ ישראל. גדולי ישראל שואלים אם יש די אתרוגים כשרים לכל ישראל, ולכן כל נוטע יקצה מקום לעצי אתרוג. אז יוכלו הרבנים לאסור את האתרוגים האחרים.

עיקרי הדברים

- שלוש מטרות לנטיעת אתרוגים כשרים.
- האם יש די אתרוגים לכל ישראל.
- קריאה לכל נוטע להקצות עצי אתרוג.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ד טבת תרס"ט[4].

לכבוד אחינו יושבי המושבות באה"ק[5] ת"ו, שלו'[6] וברכה.

אחים אהובים ונכבדים,

הגיע הזמן שהנני מכיר חובה לנפשי להעיר את רוחכם. על-דבר מקצע אחד הנוגע למטעי ארץ חמדתנו - נטיעת עצי אתרוג בטהרת שמירה מכל חשש הרכבה פסולה, כאשר החלו לעשות כן זה איזה שנים בעלי-הגנות הנודעים לנו בכשרותם. התרבות מטע האתרוג יקרה לנו מאד, וביחוד כעת אשר כל פה וכל לב פונה הוא, ברוך השם, להתרחבות ישובנו בארצנו הקדושה.

שלש מטרות נכבדות לנו כלולות בעבודת קודש חביבה זאת: א) להציל את כלל עם ד' מביטול מצות אתרוג ומיניו, המעכבים זה את זה, אשר באו פריצים בני-נכר ויחללו את הקודש על-ידי אשר מלאו את העולם באתרוגים מורכבים בהרכבת איסור; ב) להרחיב במקצע זה את גבול ישוב ארצנו הקדוש, ע"י[7] הוספת נטיעות נושאות פרי, המביאות ברכה לבעליהן, ושטף הכסף היוצא מאחינו היקרים ובא לידי בני-נכר, אשר מהם צרינו ושונאי נפשנו, יבא לידי אחינו, המאדירים את כח עמנו בהגדילם את ישובנו בארץ חמדה מקום בית-חיינו; ג) לקשר בתוספת-אהבה וחבת-קודש את נשמותיהם של אחינו היקרים פזורי-הגולה אל אהבת ארץ חמדתנו הקדושה, החביבה ואהובה עדי עד, ע"י זכר דרישת ציון, אשר יעלה על לב כל איש, בהיותו נוטל את האתרוג בחג שמחתנו, מפרי עץ הדר גידולי קודש של ארצנו הקדושה, בתוספת שבח ותפארת, בשגם הוא ממטעי אחינו, המחיים בפועל את אדמת קדשנו מקור טללי תחייתנו.

והנה מאז נשמעו הדברים בין החיים, וטיבו של בטחון הכשרם של האתרוגים מטעי אחינו על אדמת הקודש החל להיות נודע לרבים, ולעומת-זה הודאות של הרכבת האיסור של האתרוגים אשר ביד בני

נכר נתפרסמה יותר ויותר, נהרו רבים על אתרוגי המושבות החמודות אשר לנו, המשומרים בכשרותם. אבל פנו אלי רבנים גאונים צדיקים ואנשי שם חשובים בשאלה אחת, אשר לא נוכל לפתר אותה בדברים כי"א[8] במעשה. אחינו הגדולים הללו, אוהבי ציון ומקראיה, החפצים בכל לבם בתיקון המצוה היקרה כמאמרה, אשר כבר באה חכמה בלבם כי רק ממטעי עם ד' על אדמתו תבנה ותתכונן המצוה בכל מלואה, שואלים אותנו: היספיקו האתרוגים הגדלים כעת בגנות המשומרים, של אחינו העובדים את אדמת הקדש, לכל עם ד' הגוי כולו, - אשר רק באופן כזה נוכל להתעודד לגדור גדר בעד כל אתרוגים אחרים, ונוכל לקות שסוף כל סוף ישמעו דברינו?

וכאשר עבודת-קודש זאת היא עבודה שהיא מיד ולדורות, ע"כ[9] מצאתי לנפשי חובה, להעיר את לבבכם, אחים יקרים, העוסקים במטע אדמת קדשנו, שיואל כל אחד מכם בעת נטיעתו לתן מקום ג"כ[10] למטעי עצי אתרוג בשימור וכשרות, עד אשר מכל היחידים הנוטעים יחדו יקבץ לנו, בחסד עליון, בזמן בלתי-ארוך סכום אילני אתרוג כזה, שנוכל להבטיח בו מצדנו, שאנו הננו נכונים, ושארצנו הקדושה מספקת היא כבר, ע"י עמל בניה בוניה, אתרוגים כשרים לכל קהל עדת ישראל הגוי כולו בכל מקום שהם. ואז אקוה, שרבים מגדולי עמנו הרבנים הגאונים ונשיאי ישראל, כל אחד לפי מעלתו וכח השפעתו, יחזקו את ידנו, ונהיה באמת משובבי נתיבות השוממות של המצוה הקדושה הזאת, אשר בלעוה זרים. וענף חיים זה, של סחר האתרוגים, יאסף אל המקום אשר לו יאתה, להוסיף עצי חמד וגנות פוריות מפרי עץ הדר כתורה וכמצוה על הרי ישראל.

הנני חושב, אחים יקרים, שלכם יאתה לעשות את הנסיון החדש הזה, להביא את הדבר הגדול הזה, של תיקון המצוה, הוספת שכלול הישוב, ורוממות ערכה של דרישת ציון מלב ורוח אחינו, המזכירים מרחוק את ד' וירושלים תעלה על לבבכם, - לידי גמרו.

אקוה שישמע עם קדוש את אשר חלק ממנו, שכבר הכה שורש על אדמת מטעו, עושה עבורו, ועבור הפרחת ארץ חמדתו, ויתעורר כולו לתן ידו אל העודרים בהררי קודש, וסוף הכבוד לבא שינער את כפו מכל האתרוגים המורכבים, אשר פסלו אותם גאוני דור דורים, - והם הנם כל האתרוגים ממטעי בני-נכר, - ובכסף מלא יקח את האתרוגים אשר מטעם וגידולם בקודש, ממעשי ידי אחינו המשדדים את עפרות קדש, לשום ארץ קודש אשר היתה לשמה - לגן עדן כימי עולם.

תחזקנה ידיכם, עובדים חביבים, והיה ד' עמכם, ויכונן מעשה ידכם למען. עמו ונחלתו!

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש פה עיה"ק[11] יפו והמושבות תובב"א[12].

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. באה"ק - בארץ הקודש
6. שלו' - שלום

7. ע"י - על ידי
8. כ"א - כי אם
9. ע"כ - על כן
10. ג"כ - גם כן
11. עיה"ק - עיר הקודש
12. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שכא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד מנחם אב תר"ע - רחובות **נמען:** הגאון ר' זליגמן בר במברגר, אב בית דין וירצבורג

על האתרוגים בשמיטה: יש אתרוגים מפרדסי נכרים, שעליהם כבר מימי הבית יוסף לא נהגו דין שביעית, אבל אינם בטוחים מהרכבה. יש גם מפרדסי ישראל שנמכרו לערבי לפי הוראת הגאונים, והם בטוחים מהרכבה. הרב קוק מן המתירים, לטובת הישוב.

עיקרי הדברים

- אתרוגי נכרים מול אתרוגי ישראל בשמיטה.
- הרב קוק בין המתירים.

נוסח האגרת

ב"ה[1],

שלו'[2] וברכה מקודש לכ'[3] הרב הגאון אוצר תוי"ר[4] מוהר"נ[5] הלוי שליט"א[6] באמבערגער, האבד"ק[7] ווירצבורג יצ"ו[8].

ע"ד[9] האתרוגים, נמצאים מפרדסי הנכרים, שבהם המנהג כבר מימי מרן הב"י[10] -- - ז"ל[11] שלא לנהוג דין שביעית, אבל הם אינם בטוחים מהרכבה, ונמצאים ג"כ[12] מפרדסי ישראל שנמכרו לערבי, כפי הוראות הגאונים מג' שמיטות שעברו, שבזה הופקעו מדין שביעית, והם בטוחים מהרכבה ג"כ.

ידוע הדבר, שמפני תיקון הישוב מוכרחים אנו להשתמש בהיתר המכירה, אך תמיד נמצאים ע"ז[13] עוררים, וגם בשנה זו נתעוררה ע"ז פלוגתא, אמנם אני הנני בעניי מן המתירים, בשביל תיקון ישוב אה"ק[14], וכבר הורו זקנים, שראוי לסמוך עליהם, אפי'[15] שלא בשעה"ד[16], וק"ו[17] בשעה"ד.

והנני בזה ידי"ע[18] דוש"ת[19] מקודש באה"ר[20],

הק' אברהם יצחק ה"ק

י"ד מנ"א[21] תרעי"ן, רחובות ת"ו[22].

1. ב"ה - ברוך השם
2. שלו' - שלום
3. לכ' - לכבוד
4. תוי"ר - תורה ויראה
5. מוהר"נ - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות נ (כגון נתן / נחום / נפתלי / נחמן) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. האבד"ק - האב בית דין קהילת
8. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
9. ע"ד - על דבר
10. הב"י - הבית יוסף
11. ז"ל - זכרונו לברכה

12. ג"כ - גם כן
13. ע"ז - על זה
14. אה"ק - ארץ הקודש
15. אפי' - אפילו
16. בשעה"ד - בשעת הדחק
17. וק"ו - וקל וחומר
18. ידי"ע - ידידו עוז
19. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
20. באה"ר - באהבה רבה
21. מנ"א - מנחם אב
22. ת"ו - תבנה ותכונן

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת נוספות ה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ח שבט תרע"א - פתח תקווה **נמען:** זיכרון דברים לייסוד חברת 'אתרוג'

נוסדה חברת 'אתרוג', שמאחדת את מגדלי האתרוגים הכשרים בהשגחת הוועד בפתח תקווה והרבנים. החתימה נעשתה בחנוכת בניין תלמוד התורה. חתומים: הרב קוק והרב י"ב הלוי הורוויץ.

עיקרי הדברים

- ייסוד חברת 'אתרוג'.
- השגחה מרכזית.

נוסח האגרת

בעה"י[1]

זכרון דברים, שנוסדה היום חברת "אתרוג", המאחדת את כל אחינו בארץ ישראל בעלי הפרדסים נוטעי האתרוגים הכשרים, שאין בהם שום חשש הרכבה אסורה, שהם עומדים כולם תחת השגחת הועד המרכזי הנוסד בפתח-תקוה, ועל גביהם הרבנים הח"מ[2]. פרטי הדברים יהיו בע"ה[3] מעובדים, לכל עניני התקנות הנדרשים לאימוץ הענין וחיזוקו בע"ה, ולשמירה הבטוחה והמעולה מכל חשש מכשול, ויתפרסמו כפי צורך הענין בין כל אחינו החרדים לדבר ד', כפי היכולת, למען ידעו כל ישראל, כי מובטחים הם ע"י[4] האתרוגים הללו ממטעי אחינו באה"ק[5], שיזכו בהם למצות אתרוג כמאמרה בלא שום חשש שמץ פסול. ולאות לטובה וסימנא מילתא, סימן טוב, כי הנחנו יסוד החברה הנכבדה הזאת, בעת אשר נועדנו אנחנו הח"מ לחינוך הבנין החדש לתלמוד-תורה פה פתח תקוה, מיסוד אגודת אחינו היראים באשכנז, ולאות אמת בעה"ח[6] אור ליום י"ח שבט תרע"א[7] פה פתח-תקוה ת"ו[8].

הק' אברהם יצחק ה"ק

יונתן בנימין הלוי איש הורוויץ

1. בעה"י - בעזרת השם יתברך
2. הח"מ - החתום מטה
3. בע"ה - בעזרת השם
4. ע"י - על ידי
5. באה"ק - בארץ הקודש
6. בעה"ח - באתי על החתום
7. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
8. ת"ו - תבנה ותכונן

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תצא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח"י שבט תרע"ג - יפו **נמען:** אגודת 'פרי הארץ'

ברכה לאסיפה המעשית הראשונה של אגודת 'פרי הארץ' לנטיעת אתרוגים כשרים. האתרוג המורכב על לימון, כמו כל האתרוגים במטעי הנכרים, פסול לפי רוב הראשונים והאחרונים. היוונים התעשרו מכספי ישראל משום שהטעו בשקר. אם לא יינטעו פרדסים כשרים, המצווה תיפסק מן העולם. הרב קוק קורא לישראל להעדיף אתרוג משומר על פני יופי חיצוני שבא מהרכבת איסור, ומבטיח לעמוד לציידם בכל כוחו.

עיקרי הדברים

- ברכה לאגודת 'פרי הארץ'.
- פסול אתרוג מורכב.
- הצלת המצווה ובניין הארץ יחד.
- 'יחן ויופי זה... שקר והבל'.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח"י[4] שבט תרע"ג[5].

עז ועצמה, חיים וברכה, ועתרת שלו'[6], לכבוד האלופים היקרים, סוד ישרים אנשי חיל, יראי אלקים. המעוטרים בחבת קודש, לקומם נשמות ארץ חמדה, ועל ידה להחזיר עטרה של מצוה כמאמרה אגודת "פרי הארץ" יכוננה עליון.

אחי וגבירי,

ממעמקי לב ונפש הנני שולח לכם את ברכתי לאסיפתכם המעשית הראשונה, הנכונה להיות בעזה"י[7], באור ליום י"ט דנא, כאשר הואלתם בטובכם לבשרני. ויהי נועם ד' עליכם לכונן מעשה ידיכם, לגאון ולתפארת, ולדור אחרון יחרת שמכם ופעלכם הטוב לטובה ולברכת עולמים, בתור חלוצים המקיצים לתחיה עורק-חיים חשוב של יסוד ישוב ארץ ישראל. ועל כל זה, בתור המשיבים לאומה כולה, לכל עדת ד' הגוי כולו, את האבדה המתבקשת, היא מצות אתרוג כשר כדת של תורה., העומדת חלילה להתמוטט מיד ולדורות, אם לא נחיש לה עזרה מקודש מארץ חמדה, ומעבודת בניה-בוניה מישבי שוממותיה, באור ד' המאיר בנשמות שבי ציון, מהשרידים אשר ד' קורא, המכירים את תעודתם בחיים, אשר קורא להם על פי גורלם להיות ראשונים לכל בית ישראל, להפוך ערבותינו לעדן ושוממותינו לגן-ד'.

ואנכי בעניי, הנני בעזה"ה[8] בכל כחי עומד לחזק את ידיכם בעבודת הקודש הזאת, ואקוה שקולנו ביחד עם מעשה ידינו ימצאו להם לבבות מרגישים מעברים, וידים עוזרות בפועל ובמעשה. רק אתם, אחי האהובים, היו לבני חיל, חזקו והתחזקו, למען עמנו ולמען ערי אלקינו ולמען קדושת המצוה הקדושה הזאת, ההולכת ומתחללת ביחוד מידי בני נכר אשר פיהם דבר שוא. כי הלא אנו כולנו יודעים, שעל עצם הדבר שאתרוג המורכב על גבי לימון, כמו שהם כל האתרוגים ממטעי הנכרים, כעת בימינו, שהוא

פסול למצוה ולברכה, לדעת כלל עדת ישראל, ההולך בדרכי החיים של התורה והמצוה, על פי הוראת גאוניו וגדולי הדורות הראשונים והאחרונים, שרובם ככולם לא פסקו מהודיע פה אחד, את דעתם הקבועה בקודש, את פסולו ההחלטי של המורכב הנ"ל[9]. על עצם דבר זה, אין הענין צריך אימוץ משום אדם, ומי יבא אחרי המלכים, מלכי רבנן, ראשונים כמלאכים ז"ל[10], את אשר עשוהו, וישבו על מדוכה זו והחליטו את פסקם לפסול את ההרכבה האסורה הנ"ל. וכל החיל אשר עשו להם היונים, מדמיהם של ישראל, בעד אתרוגיהם המורכבים בהרכבה הפסולה, לא בא להם מכחה של הוראה, שהרהיב עז, חלילה, אחד מחכמי הדורות להחליט למעשה, שהאתרוג המורכב על גבי לימון כשר הוא, חלילה וחס, רק פשוט מפני שהטעו בשקר את המון עמנו, ויחד עם זה את רבים מחשובי הזמנים, וכחשו את תרמית ההרכבה האסורה, עד שיצאו המצדדים לפעמים באיזה צד היתר לומר, אולי ראוי להאמין לדבריהם, ולהחזיק את האתרוגים שלהם בחזקת כשרות, כלומר שלא הורכבו הרכבת איסור, על גבי לימון.

אבל כעת שאנחנו כולנו הננו עדים, שיכולים אנו להעיד על זה את השמים ואת הארץ, שכל הפרדסים שביד בני נכר, שמהם יוצאים שפעת האתרוגים ברובם, שאחינו ב"י[11] מוסרים בעדם אלפים ורבבות רבות, מדי שנה בשנה, לידי שונאיהם מנדיהם, הם כולם מורכבים הרכבה אסורה ופסולה, כי כך היא דרכה של מצב הגננות הרגילה בימינו. כמה ידאב לבנו לראות שמצוה אחת ממצותיה של תורה, שכל חפצינו לא ישוו בה, הולכת ונאבדת ממנו ע"י[12] עטים של זרים הללו, המלעיבים בקדשי שמים.

וכמה גדול הוא הצער הנורא כאשר נשים על לב, שאם לא נחלץ חושים, להציל כעת את המצוה הקדושה הזאת, ע"י נטיעת פרדסים כשרים ומשומרים בידי אחינו המעבדים את ארץ חמדתנו, אז יבא הדבר לידי משבר נורא כזה, שהמצוה החביבה הזאת במאמרה תאפס ותחדל מן העולם. כי הנטיעות הכשרות המעטות הולכות וכלות, ולנטע במקומן אחרות אין איש שם על לב, כי-אם להפך, הגוים כובשי שוק האתרוגים מוסיפים עוד לכלות את כל מטע כשר ולנטוע במקומו מטעים של אתרוגים מורכבים על גבי לימונים ואנכי הנני רואה בזה יד ד' לטובה, כי סוף-כל-סוף יפקח ישראל את עיניו ויאמר מתי אעשה גם אנכי לביתי, ומצוה קדושה זו תהיה לאחת מן הצינורות, ששפע חיים לישוב ארצנו הקדושה ע"י אחינו יזל על ידם, ותחת להשפיע המון כסף לידי זרים, במחירם של אתרוגים מורכבים פסולים, יזלו הפלגים הללו להיות לכח עובד ופועל בהרי ישראל, לחזק את ידי העובדים במטעי האתרוגים המשומרים בטהרת הכשרות כדת של תורתנו הקדושה.

ואתם, אחי היקרים, היו אמיצי לב וחזקו ואמצו בימין ד' רוממה, העושה חיל, ואל יפול רוחכם מפני המכשולים הרבים המונחים על דרך הקודש. כי נוכח ד' דרככם, והצדק האמת והאמונה נר לרגלכם, ורשאים אתם לקוות שדרככם, דרך צדיקים זה, יהיה כאור נוגה ההולך ואור, ומשאת נפשכם תעשה חיל מפרק לפרק ומתקופה לתקופה, ובקרוב יראו עינינו וישמח לבנו לראות הדר המצוה כמאמרה, השבה לתחיתה, ופרדסי האתרוגים הכשרים באמת, הולכים ומתרבים ע"י אחינו הנאמנים לד' ולארצו, עד אשר בעתיד לא רחוק, נוכל בבטחה לבשר בעז"ה, לכל קהל עדת ד', נוצרי אמונים ולוקחי מצות, שכבר יש בידינו להשפיע להם מטוב הארץ, פרי עץ הדר, כשר ומהודר באמת, לפי הסיפוק הנדרש לכל האומה כולה, בכל מקומות מושבותיה.

וגדולי הדור, הגאונים, וכל קדושי עליון הצדיקים, אשר בהם ישראל יתפאר, ונפשות הגוי כולו, שלמי אמונים, אליהם מקושרות באמונה וחבת ידידות קודש, יצאו חוצץ כולם, להודיע את האמת הגלויה ואת ההלכה הברורה, שההידור העיקרי של האתרוג, קודם לכל הידור, הוא שיהיה כשר, ושיהיה שם אתרוג עליו בבירור, ויצאו להקדים אתרוג כשר המשומר מהרכבה פסולה, אפילו אם יפיו החיצוני לא ירהיב כ"כ[13] את העין הרואה לפנים, לעומת האתרוג הבלתי נודע שסתמו הוא מורכב בימינו, וק"ו[14] המורכב הודאי, שאין ראוי לדבר בו כלל, אפילו אם יהיה לוקח בחינו ויפיו כל לב. כי חן ויופי זה, שבא מהרכבת איסור, שקר והבל הוא לגבי דרישת התורה והמצוה כמאמרה. ועל פי דברי חכמים, חכמי הדור וגדוליו, ד' עליהם יחיו, יטה ישראל שכם אחד לדרוש אחרי האתרוגים הכשרים מעשי ידיכם, אחים חביבים, ומדי שנה בשנה תחזקו להוסיף אומץ ולהגדיל מטעים, עד אשר כרצות ד' דרכנו, תכבש לפנינו דרך ד', והאתרוג הכשר יקח לו את עמדתו הראויה לו בישראל, ויהיה גם כן לכלי מחזיק ברכה לאימוץ ישוב ארץ חמדה, ולחזק ידי בוניה מפריחי מטעיה.

ואני תפילה, יכונן ד' את מעשי ידיכם לברכה, וישכין בפוריכם אהבה ואחוה ושלו'[15] וריעות, ואגודתכם, שעל ארץ צבי נוסדה, תהיה אגודת עולמים, וכנסיה לשם שמים סופה להתקיים, כעתירת קשור באהבתכם, מצפה לאור ישועת אסירי התקוה, שבי לבצרון, ולחמדת מצות ד' כתורת משה מורשה, ישראל וישורון,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש פעה"ק[16] יפו והמושבות תובב"א[17].

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. ח"י - שמונה עשרה (18)
5. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
6. שלו' - שלום
7. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
8. בעז"ה - בעזרת השם
9. הנ"ל - הנזכר לעיל
10. ז"ל - זכרונו לברכה
11. ב"י - בני ישראל
12. ע"י - על ידי
13. כ"כ - כל כך
14. וק"ו - וקל וחומר
15. ושלו' - ושלום
16. פעה"ק - פה עיר הקודש
17. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקלה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' אייר תרע"ג - יפו

נמען: קול קורא לאחינו בגולה; ובהמשך - תשובה לרב (כנראה המשך אגרת לרב וידרין)

קול קורא: האתרוגים של הנכרים כולם מורכבים על לימון ופסולים. נוסדה אגודת 'אתרוג הכשר', שמרכזת את האתרוגים הכשרים של אחינו במושבות בהשגחת הרב קוק והרבנים. הרב קוק קורא לגדולי הדור להעיר את העם לבחור בכשרות האמיתית ולא בהידור המדומה. בהמשך: על ציורי מזלות במחזורים - מה שראה הוא 'רשמים בעלמא', אבל אם יש צורות גמורות, הרב קוק מוכן לחתום על מחאה. על חליצה: אין לדרוש חידוש, כי חולצים במנעל אחד מימי חז"ל (סנהדרין ז ב).

עיקרי הדברים

- אגודת 'אתרוג הכשר'.
- כשרות אמיתית ולא הידור מדומה.
- ציורים במחזורים.
- חליצה במנעל אחד.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' אייר תרע"ג[4].

שלו'[5] וברכת ד' מקודש, לאחינו היקרים, פזורי הגולה, מקרוב ומרחוק.

שלו' שלו' מהררי קודש.

אחינו האהובים,

זה שנים רבות, שמצות אתרוג כמאמרה, צריכה פקוח גדול ושמירה מעולה, שלא יבלעוה זרים. נודע הדבר לרבים, כי האתרוגים שהנכרים הם נוטעיהם וממציאיהם" בזמן הזה, כולם הם מורכבים הרכבה פסולה, כלומר הרכבה של יחור אתרוג על עץ לימון, וגדולי הדורות רובם ככולם פסלוהו למצוה ולברכה. והנה קם לנו גואל למצוה החביבה, ביחד עם גאולת ארצנו הקדושה משוממותיה, והאתרוג הכשר פורח הוא במושבות אחינו האכרים, מישבי אדמת הקודש, ולהשמר מכל זיוף, נוסדה ב"ה אגודת "אתרוג הכשר", שהיא מכנסת תחת רשותה את כל האתרוגים הכשרים מעשי ידי אחינו. והשעה הזאת שעת הכושר היא, לעבוד ולעשות לטובת המצוה כמאמרה, ולטובת ישוב אה"ק[6] הקשור עמה.

אמנם הדבר צריך חיזוק מכל גדולי עם ד' בכל מקום שהם, ומכל יראי ד' החפצים במצוה כמאמרה.

עלינו כולנו לעבוד בלב אחד, להגן בעד המצוה הקדושה, שלא תחדל, חלילה, מכללות עם ד' ולא יכחד מן הארץ האתרוג הכשר באפס יד. ועוד עלינו לעמוד חלוצים בזריזות הראויה, להפנות את כל עם ד' קוני האתרוגים למצוה, שכונתם ודאי רצויה למצוה כמאמרה, שיקחו להם דוקא אתרוג כשר כדין, שאינו נמצא כי-אם בידי אחינו העובדים בקודש. וידעו נא, שהאתרוג הכשר שהוא מצוי דוקא בידי

אחינו בני המושבות המטפלים בו, אשר נוסדו יחד לאגודת "אתרוג הכשר", הוא מושגח ב"ה בהשגחה מעולה, על ידי ועל ידי הרבנים עמיתי בתורה וביראת שמים שבמושבות יצ"ו[7], ועליו תבא תעודתנו הנאמנה, שהוא כשר בלא שום הרכבת איסור בע"ה[8], והוא הוא האתרוג כמאמרו ומצותו. ונקוה בע"ה, שכל גאוני דורנו יצ"ו יחלצו חושים להעיר ולעורר את עם ד' הגוי כולו, שלא להביט על ההידור המדומה, שהאתרוגים המורכבים בפסלות מתגדרים בו, כי-אם על הכשרות האמיתית כתורה וכמצוה, ע"פ[9] רבותינו גדולי הדורות מעולם ז"ל[10]. ובזה יהיה זכות הרבים תלוי בהם, והענף החשוב הזה של האתרוג, שיש בו ריוח הגון למגדליו ועובדיו, יהיה כולו נטע על אדמת ישראל, בידי אחינו מישבי שממות ארץ חמדה, כת"ר[11] לכתב לעוד איזה רבנים מפורסמים בזה, ויכתבו יחד מחאה ע"ז[12] ואזהרה להמדפיסים, שאם לא ישנו את דרכם לטובה, יאסרו את המחזורים הללו.

אמנם באמת אגיד, שאנכי לא ראיתי כזאת, וצורת מזל אלול המצוייר במחזורים שלנו אינו כי"א[13] רשמים בעלמא, ולא קלסתר ממש. אך אולי ראה כת"ר כונים ממש שעשו איזה מדפיסים בצורה גמורה, על כגון דא ראוי למחות בכל תוקף, ואם יהי'[14] צורך בחתימתי הקטנה על מחאה כזאת, לא אמנע בל"נ[15] מלהשתתף בדבר מצוה זו. ויתגלגל זכות ע"י[16] זכאי מר כת"ר שי'[17].

וע"ד[18] החליצה, עצתי שלא לדרש שום חידוש, כי ראיות רבות ישנן שכן הי'[19] המנהג גם בימי חז"ל[20] לחלוץ רק במנעל אחד, וק"ו[21] כל דורות הגאונים הראשונים והאחרונים, ובסנהדרין ז' ע"ב[22] אמר ר"ה[23] אפיקו לי מאני חנותאי ומינייהו סנדלא, שפירש"י[24] לחליצה, ול"א סנדלים, לשון רבים, ואין להאריך בזה,

יסלח לי כת"ר על איחור דברי, ביחוד אני חייב ת"ח[25] לכתר"ה[26] על ספריו היקרים שהואיל בטובו לכבדני בהם זה איזה חדשים, ומרוב הטרדא נדחו דברי תודתי, ויקבלם כעת ברצון ברב חסדו.

והנני בזה ידי"ע[27] קשור באהבתו ודוש"ת[28] בכל לב באה"ר[29] ונאמנה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. שלו' - שלום
6. אה"ק - ארץ הקודש
7. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
8. בע"ה - בעזרת השם
9. ע"פ - על פי
10. ז"ל - זכרונו לברכה
11. כת"ר - כבוד תורתו
12. ע"ז - על זה
13. כי"א - כי אם
14. יהי' - יהיה
15. בל"נ - בלי נדר

16. ע"י - על ידי
17. שי' - שיחיה
18. וע"ד - ועל דבר
19. הי' - היה
20. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
21. וק"ו - וקל וחומר
22. ע"ב - עמוד ב
23. ר"ה - ראש השנה
24. שפירש"י - שפירש רש"י
25. ת"ח - תלמידי חכמים
26. לכתר"ה - לכבוד תורתו רום הדרתו
27. ידי"ע - ידידו עוז
28. ודוש"ת - ודורש שלומו ותורתו
29. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקמה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' סיון תרע"ג - יפו **נמען:** ר' יצחק פקלר

השמועה שהרב קוק התיר את אתרוגי הגויים היא 'לא היו דברים מעולם': הם כולם מורכבים ופסולים, וכל מלחמתו נגדם. הישוב מתפתח, ועכשיו העת לקנות אחוזות.

עיקרי הדברים

- הכחשת היתר אתרוגי הגויים.
- העת לקנות קרקע.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ה' סיון תרע"ג[4].

לכ"[5] ידידי היקר הנעלה מוהר"י[6] פיקלר נ"י[7], שלו'[8] רב.

ע"ד[9] האתרוגים כבר הודעתיו, שלהד"ם[10]. חלילה לי להתיר את של הגויים, שהם כולם מורכבים ופסולים. וכל מלחמתי היא רק נגדם ותמיהני איך מהפכים דברי יושר.

הישוב ב"ה מתפתח. תקוות גדולות ישנן כעת. מי יתן ויתעוררו אחינו לקנות אחוזות באה"ק[11]. הזמן מוכשר מאד ב"ה.

ידידו מכבדו כיקרת ערכו

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. לכ' - לכבוד
6. מוהר"י - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
7. נ"י - נרו יאיר
8. שלו' - שלום
9. ע"ד - על דבר
10. שלהד"ם - שלא היו דברים מעולם
11. באה"ק - בארץ הקודש

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקעט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' אלול תרע"ג - רחובות **נמען:** מודעה לרבים

יש אנשים שסוחרים באתרוגים גנובים ומכשילים את הרבים ב'מצווה הבאה בעבירה'. הרב קוק מזהיר מכך, ומאיים לפרסם את קלונם ברבים אם לא יחדלו.

עיקרי הדברים

- אתרוגים גנובים.
- מצווה הבאה בעבירה.

נוסח האגרת

נחרדתי לשמועה שבאה אלי, שנמצאו אנשים ששולחים בעולתה ידיהם, והם סוחרים באתרוגים גנובים, ומכשילים את הרבים במצוה הבאה בעבירה, ומבזים קדשי שמים באופן מכוער כזה, אשר תקוץ בו כל נפש ישרה. לכן הנני מודיע לרבים שישמרו אחב"י[1] מלהכשל בפח יקוש זה, של אתרוג הגזול, ואלה אשר יחשבו חלילה להתיר לעצמם את העסק המעושק הזה, של האתרוגים הגנובים, ידעו כי לחם נלחם בהם בע"ה[2], ונקרא עליהם מלא רועים גדולי ישראל באה"ק[3] ת"ו[4] לפרסם קלונם ברבים, אם לא יחדלו מעוון. והנני בטוח בשארית ישראל שלא יעשו עולה, ועליהם תבא ברכת טוב.

בעה"ח[5], ה' אלול תרע"ג[6] ברחובות אשר ביהודה ת"ו,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

אב"ד דעיה"ק יפו והמושבות ת"ו.

1. אחב"י - אחינו בני ישראל
2. בע"ה - בעזרת השם
3. באה"ק - בארץ הקודש
4. ת"ו - תבנה ותכונן
5. בעה"ח - באתי על החתום
6. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקפה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב אלול תרע"ג **נמען:** הוריו

הרב קוק שמח שאמו הגיעה בשלום לירושלים. על המודעה נגד גונבי האתרוגים: במקום חשש סכנה אין חיוב מחאה. הרב קוק דייק שלא לכתוב שאסור לברך, אלא רק 'אתרוג גנוב'. אם יתפרסם שאתרוג בלי תעודה נחשד כגנוב, אין כאן יאוש, ו'הבעלים מרדפים אחריהם'.

עיקרי הדברים

- בשורה על הגעת האם.
- אין חובת מחאה במקום סכנה.
- אתרוג גנוב - יאוש.

נוסח האגרת

ב"ה[1], י"ב אלול תרע"ג[2].

הורי היקרים עט"ר[3] שליט"א[4], וכל יקירינו שיחיו לאוי"ט[5], שלו'[6] רב וברכת השנים.

לשמחת לבבי הגיעני מכתב כאאמו"ר[7] שליט"א, מבשר משלו'[8] באם צלחה לעיקו"ת[9] ת"ו[10].

וע"ד[11] הפיתקא נגד גונבי האתרוגים, מובן שבמקום חשש סכנה אין חיוב מחאה, וגם בפסולי יוחסין, אמרו חז"ל[12], משהגיעו לסכנה פירשו, ודי יתי"ש[13] ישמרנו ויגונן בעדנו ובעד כל עמו ויראיו, והנה איני יודע אצל מי היא כעת פתקתי. לר"ב ידלר אכתוב בלי"נ[14] לעכב אם ישנה עדיין ת"י.

וע"ד יאוש וש"ר. ג"א[15] חשבתי בזה לפני כתיבתי, וע"כ[16] דקדקתי בלשוני שלא לכתוב מפורש איסור ברכה ופסול מצוה, כי"א[17] קראתי בשם אתרוג הגנוב, כאשר הדבר כן הוא, והענין מגונה, וראוי לגדור הפרצה בכי"מ[18] דאפשר. ולא עוד אלא שחשבתי שאם ידפיסו הפתקא ויפורסם הענין, אז כל האתרוגים שלא יבאו עליהם התעודות יהיו מוחזקים לגנובים, וממילא יוכל הדבר להתודע, ואין כאן יאוש, דהוי כבעלים מרדפין אחריהן.

איך שיהי'[19] בודאי יהי'[20] הענין כהוגן בעה"י[21], ושומר ישראל ישמרנו ברוב חסדיו. והנני בזה חותם בברכה וכט"ס[22] כנה"ר[23] ונפש בנם עבדם חותם ביראת הכבוד ואה"ר[24],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
3. עט"ר - עטרת ראשי
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
6. שלו' - שלום
7. כאאמו"ר - כאדוני אבי מורי ורבי

8. משלו' - משלום
9. לעיקו"ת - לעיר קודשנו ותפארתנו
10. ת"ו - תבנה ותכונן
11. וע"ד - ועל דבר
12. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
13. ית"ש - יתברך שמו
14. בל"נ - בלי נדר
15. ג"א - גם אני / גם אנו
16. וע"כ - ועל כן
17. כ"א - כי אם
18. בכ"מ - בכמה מקומות
19. שיהי' - שיהיה
20. יהי' - יהיה
21. בעה"י - בעזרת השם יתברך
22. וכט"ס - וכל טוב סלה
23. כנה"ר - כנפשו הרמה
24. ואה"ר - ואהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקל

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ' שבט תרפ"ב **נמען:** ר' א' אייזנברג

תודה על הסיוע במידע על מצב הישוב. העיתון 'דגל ירושלים' עדיין לא יצא מסיבות טכניות. מצורפים עשרה עותקים של הקול הקורא 'עת לטעת' לנוטעים ולכורמים, לנטיעת אתרוג כשר בארץ, והרב קוק מבקש להפיץ את הרעיון.

עיקרי הדברים

- תודה על המידע.
- עיכוב העיתון.
- 'עת לטעת' - אתרוג כשר.

נוסח האגרת

יום כ' לחודש שבט תרפ"ב[1] למע"כ[2]

ידידי הרה"ח[3], רב הפעלים לתחית עמנו וארצנו, מוהר"א[4] אייזנברג, שלו'[5] וברכה מקדש מירושלים. את תודתי הרבה, על מכתבו וברכותיו הידידותיים אלי, הנני מוסר אליו בזה וגם הנני להודות לו על הסיוע שהוא מסייע לנו, ושהבטיח לסייע לנו בעתיד, בעניני הישוב, בהמציאו לידינו את הידיעות הנחוצות לעניני מצב הישוב. ואשר על כל אלה הנני להכיר לו את תודתי, בזה. והנני מקוה כי גם לימים הבאים לא יופסק הקשר הידידותי אשר בינינו, בנוגע לעבודת בנין ותחית ישראל בארצו. במה שנוגע להופעת העתון "דגל ירושלים" מסיבות טכניות לא יכולנו עוד להוציא את הדבר לפועל. נקוה כי בקרוב יסורו המכשולים, אי"ה[6]. גם הנני לשלוח אליו, עתה, עשרה אכזמפלרים מהקול הקורא "עת לטעת" שהוצאתי אל אחינו הנכבדים העוסקים במטע ארצנו הקדושה, והכורמים והנוטעים שבמושבותינו, לנטיעת אתרוג כשר בארץ ישראל. ואבקשהו להשתדל אודות הפצת הרעיון הזה.

ולעשות ע"ד[7] הרחבת הפעולה הזאת, כיד ד' הטובה עליו, והי'[8] זה שלו' וברכה באה"ר[9] כנה"י[10] ונפש ידי"ע[11] דושה"ט[12] בכל לב ונפש.

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. תרפ"ב - השנה תרפ"ב (1921/1922)
2. למע"כ - למעלת כבוד
3. הרה"ח - הרב החסיד
4. מוהר"א - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
5. שלו' - שלום
6. אי"ה - אם ירצה השם
7. ע"ד - על דבר
8. והי' - והיה
9. באה"ר - באהבה רבה
10. כנה"י - כנפשו היקרה

11. ידי"ע - ידידו עוז
12. דושה"ט - דורש שלומו הטוב